

Микола Самбор

кандидат юридичних наук,
начальник сектора моніторингу Прилуцького районного
відділу поліції
Головного управління Національної поліції
в Чернігівській області,
депутат Прилуцької районної ради
(Прилуки, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0446-3892>
NIKOLAS783@ukr.net

УДК 342.729:340.1(477)

ПРАВОРОЗУМІННЯ ЗМІСТУ ПРАВА НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ

АНОТАЦІЯ. Право на свободу мирних зібрань як одне із прав і свобод людини привертає увагу дослідників, які спрямовують свої пошуки на теоретичне обґрунтування змісту цього права, а також пересічних людей, які прагнуть зрозуміти зміст і призначення права на свободу мирних зібрань, аби мати об'єктивну можливість скористатися суб'єктивною волею реалізувати власний інтерес у формі права на свободу мирних зібрань. Соціальні, економічні, політичні, внутрішньо державні та міждержавні глобалізаційні процеси, що відбуваються на початку XXI ст., зумовлюють необхідність у переосмисленні сформованого праворозуміння права на свободу мирних зібрань.

Метою статті є аналіз теоретичних основ розуміння права на свободу мирних зібрань і застосування норм позитивного права для регулювання відповідних суспільних відносин з його здійснення, та на основі цього формування правової позиції розуміння змісту права на свободу мирних зібрань.

Процес інтелектуального осмислення права на свободу мирних зібрань, формування усталеного бачення змісту цього права, вираженого у конкретних правових формулах про сутність і функціонування права на свободу мирних зібрань, неабияк вплине на правову культуру людини, забезпечить функціональні умови здійснення права на свободу мирних зібрань і його здійснення у реальних суспільних відносинах, урегульованих за допомогою норм позитивного права, які спиратимуться на природно-правові начала розуміння права загалом та права на свободу мирних зібрань зокрема.

Праворозуміння змісту права на свободу мирних зібрань можливе, по-перше, з огляду на розуміння змісту права на свободу мирних зібрань, а саме: усвідомлення розуміння елементів права і свободи у змісті цього права. По-друге, формування єдиної доктрини сфери застосування права на свободу мирних зібрань, яка не може і не повинна обмежуватися політичною складовою людського буття. По-третє, важливим є усвідомлення умови здійснення права на свободу мирних зібрань, яка являє собою широке поле реалізації можливостей особистості, за умови невторчання у приватноправову сферу суб'єктів державної влади. По-четверте, розуміння поняття “збиратися”, яке підтверджує правову позицію про ідентифікацію права на свободу мирних зібрань не лише як права колективного, а й як права індивідуального,

окремої людини. По-п'яте, формування на основі загальнотеоретичного розуміння змісту права на свободу мирних зібрань усталеного праворозуміння доктрини змісту права на свободу мирних зібрань та особливостей механізму (алгоритму) його здійснення як елемента змісту правовідносин.

Ключові слова: право; свобода; право на свободу мирних зібрань; праворозуміння; зміст права на свободу мирних зібрань; інтерес; збиратися мирно.

Україна як незалежна держава й українське суспільство переживають непрості часи. Причин для цього багато, як внутрішніх, так і зовнішніх. Здобуття українцями незалежності, створення власної незалежної держави продиктовано історичними умовами існування українського етносу, непоодиноким прагнень українців мати власну незалежну державу, розвиватися за власними векторами, прагнути до втілення на власній землі ідеалів справедливості.

Переконливо звучить те, що становлення і розвиток держави відбуваються за різними векторами, однак, упевнені у тому, що всі ці вектори мають об'єднуватися в одну незмінну константу – прагнення розбудови незалежної, демократичної, правової і соціальної держави Україна з громадянським суспільством.

Важливим елементом досягнення зазначеної мети є формування власної правової системи, заснованої передусім на засадах свободи, рівності та справедливості, як унікальному фундаменті розбудови зазначеної системи громадянського суспільства та правової держави.

Правнича спадщина, яка дісталася Україні, не є досконалою, а скоріш за все є свідченням тоталітарного панування над українцями. Незважаючи на це, проголосивши незалежність, Україна розпочала кропітку правову роботу над розбудовою власної правової системи та системи законодавства, заснованих на гуманістичних і людиноцентристських підходах. Однак маємо усвідомлювати те, що одним помахом неможливо вимкнути дію всієї системи (гарної чи поганої) законодавства, норми якої покликані були регулювати суспільні відносини, хоча й засновані на інших соціально-правових та економічних базисах.

Тридцятиріччя незалежності України засвідчило, що політичне втручання у правову систему негативно позначається на її системних зв'язках, що призводить до ухвалення рішень, які є або випадковими, що не утворюють необхідних зв'язків між нормами нового й існуючого позитивного права у країні, унаслідок чого виникає декілька джерел регулювання однотипних правових відносин, або фрагментарними, що порушують системоутворюючі зв'язки у правовій системі. Застосування ж темпорального підходу у виборі правових норм для регулювання відповідних суспільних відносин не усуває колізію зазначених норм, а подекуди породжує спори про право. Ухвалення відповідних рішень про розв'язання таких спорів інколи призводить до зневіри у системі не лише

правотворення та правового регулювання, а й правосуддя, оскільки для суспільства подекуди важливішими є політична інтерпретація норм і судових рішень, аніж сама норма, порядок і правила її застосування для правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Зазначена проблематика не є причиною негараздів у правовому регулюванні, а скоріш за все наслідком відсутності сучасного праворозуміння, що ґрунтувалось би на демократичних засадах побудови громадянського суспільства. Переконані, що правовий нігілізм, а також праворозуміння і правосвідомість, які панують у сучасному українському суспільстві, сформовані на основі особистих (індивідуальних) інтересів суб'єктів, які утримують владу у державі, а також бажають зберегти тотальний контроль над суспільством і всіма його відносинами, однак потребують цілеспрямованого впливу на культуру громадян, поширення правових знань, заснованих на сучасних досягненнях правової науки не лише у межах України, а й у світі.

Реформування теоретичних основ права не є новими, проте зусилля у напрямі його впровадження наштовхуються на безліч перепон, зумовлених як домінуванням у теоретичній юридичній науці поглядів, які сформовані під впливом радянського періоду правознавства, а також закритого клубу та небажання до сприйняття сучасних поглядів юристів, які пропонують власне бачення, засноване не на дублюванні та цитуванні, зокрема й видатних теоретиків права, які творили за інших соціально-політичних та ідеологічно-правових умов, а на сучасному сприйнятті правової дійсності, розуміння економічних і соціальних основ буття українського суспільства, формування сталих орієнтирів розвитку правової науки у державі та поширення правових знань серед населення України. Думається, що сучасні погляди вітчизняних науковців і суб'єктів правозастосування мають логічно увійти у правову доктрину, а наявні правові позиції або набути належного теоретичного обґрунтування, або спростування. Беззаперечно, дослідити й обґрунтувати всі правові явища, поняття і категорії у межах однієї праці, незважаючи на її обсяг, неможливо, а з деяких причин – і недоцільно. Водночас, вважаємо, що дослідження окремих правових явищ, понять дасть змогу сформулювати зміст таких понять, забезпечити єдність не лише наукових поглядів і доктрини, а й юридичної науки і практики у використанні, виконанні, дотриманні, реалізації чи застосуванні відповідного правового явища.

Ключовим у розвитку будь-якої країни є розуміння її апаратом змісту прав, свобод та інтересів людини, впровадження дієвих механізмів (алгоритмів) дій, перш за все суб'єктів публічної адміністрації, спрямованих на створення умов задоволення інтересів людини, громадянина. Серед усього спектру прав, свобод та інтересів виділяється право на свободу мирних зібрань, здійснення якого напряму залежить від розуміння його

змісту як носіями цього права, так і органами влади й управління, іншими суб'єктами та представниками органів державної влади, підприємств, установ та організацій державної, комунальної, а також приватної форм власності, від ефективності виконання повноважень яких залежить свобода здійснення права на мирні зібрання. У третьому тисячолітті право на свободу мирних зібрань розкривається під іншим кутом зору, виходячи за буденне його розуміння виключно як права політичного, пов'язаного із реалізацією інтересів людей у сфері здобуття, утримання або зміни політичних еліт.

З огляду на сказане, а також проаналізувавши наявні теоретичні доктрини розуміння права на свободу мирних зібрань, а особливо – правозастосовну практику здійснення цього права суб'єктами – носіями, реалізації заходів, спрямованих на свободу здійснення права на свободу мирних зібрань суб'єктами публічної адміністрації, усталену практику захисту й охорони права на свободу мирних зібрань у національних судах, доходимо впевненості в необхідності дослідження змісту права на свободу мирних зібрань і формування єдиної правової доктрини розуміння змісту права на свободу мирних зібрань і правової позиції в обґрунтуванні алгоритмів використання норм позитивного права, що використовуються для регулювання суспільних відносин із реалізації права на свободу мирних зібрань, з метою охорони та захисту здійснення цього права.

Метою дослідження є аналіз теоретичних основ розуміння права на свободу мирних зібрань і застосування норм позитивного права для регулювання відповідних суспільних відносин з його здійснення, та на основі цього формування правової позиції розуміння змісту права на свободу мирних зібрань.

Переконані у тому, що інтерпретація права на свободу мирних зібрань має відбуватися на фундаменті пануючих цінностей і принципів права, які сформовані та домінують у суспільстві.

Розуміння змісту права на свободу мирних зібрань можливе на підставі кристалізації пануючого праворозуміння, сформованої практики правотворчості з виростанням досягнень юридичної науки правотворчої техніки.

Право на свободу мирних зібрань є надважливим засобом реалізації особистості в соціальному середовищі, підтримання комунікації у соціальному середовищі, вираження індивідуальних і колективних інтересів, формування не просто консенсусу, а саме компромісу інтересів крізь призму юридичних засобів.

Запропонований нижче підхід до розуміння змісту права на свободу мирних зібрань є виключно індивідуальною правовою позицією автора.

Власне правова позиція є надважливим інструментом практичного втілення правових приписів у суспільні відносини, спрямованого на утвердження права як ефективного регулятора суспільних відносин. За своєю природою правова позиція не породжує нові норми, а тому як джерело права може сприйматись лише як діяльна його складова, що надає праву “живого” змісту, коли норма права слугує не універсальним регулятором, а активним практичним регулятором конкретних (на відміну від абстрактних) суспільних відносин із цілком конкретними учасниками. Правова позиція – це інтелектуально-вольова, дослідницько-пошукова діяльність суб’єкта права, пов’язана з формуванням і викладенням мотивованої та обґрунтованої думки на основі дослідження обставин справи, кваліфікації діянь учасників правовідносин, а також обрання на власний розсуд і за власною інтерпретацією норм позитивного права, які слід використовувати як засіб урегулювання (унормування) конкретних суспільних відносин та їхнього обґрунтування. Правова позиція є емпіричною реальністю застосування суб’єктом ідеально-теоретичної абстрактної конструкції (моделі) норми права в повсякденному житті¹.

Думається, що розуміння правового явища, поняття чи категорії неможливе без сприйняття поняття “право”, оскільки саме воно дає фундамент для розвитку та становлення відповідних понять і категорій, зокрема й поняття права на свободу мирних зібрань.

Доволі усталений підхід, який нині посів у правовій науці чільне місце, полягає, власне, у тому, що розуміння права зводиться до такого: це система норм (правил поведінки) і принципів, встановлених або визнаних державою як регулятори суспільних відносин, які формально закріплюють міру свободи, рівності та справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів, які забезпечуються всіма заходами легального впливу аж до примусу². Право у сучасному його розумінні кристалізує розуміння свободи, рівності та справедливості у суспільстві, зобов’язуючи державу та її апарат формувати, приймати й доводити до відома, забезпечувати виконання відповідних правил, спрямованих на регулювання суспільних відносин відповідно до вказаних цінностей.

Сутність права як продукту життєдіяльності людської спільноти – суспільства зводиться до свободи особистості, під якою розуміється простір для незабороненої поведінки, що реалізується у формі використання суб’єктивних прав, виконання юридичних обов’язків. Проте, на нашу думку, це формулювання слід доповнити: “дотримання заборон, вихід за межі є причиною та створює умови для застосування державного впли-

¹ М Самбор, ‘Правова позиція в українській правовій доктрині’ [2018] 2 (107) Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки 83.

² О Скакун, *Теорія держави і права* (Консум 2001) 216.

ву”³. Отже, право визначає соціальні закономірності відносин у суспільстві, їхні одноманітності, що утворює простір для визначення певних можливостей, завдяки яким людина здатна співіснувати та взаємодіяти з іншими. Сфера можливостей людини, як перша складова розуміння права, дає змогу діяти за допустимими стандартами, враховуючи природу людини, що визначені як права і свободи. Слід зауважити, що саме сфера використання можливостей учасника відносин, урегульованих правом, позначається двома категоріями: права і свободи; тоді як інші елементи змісту правовідносин є більш категоричними й однозначними: обов’язки, відповідальність. Другою складовою є рівна можливість використання цих прав і свобод усіма учасниками суспільних відносин, що висвітлює суспільство як суспільство рівних людей.

Третьою неодмінною складовою, що визначає зміст і призначення права, є справедливість. Лише визнання об’єктивного змісту поняття справедливості дає можливість знайти межу, яка відділяє справжню справедливість, що характеризує реальні суспільні відносини в їх поступальному розвитку, від найрізноманітніших фальсифікацій під виглядом справедливості⁴. На нашу думку, справедливість є суспільно-історичною категорією, яка відображає інтереси соціальних груп, окремих представників соціуму і, зрештою, всього суспільства, що спонукає кожного самостійно й свідомо обирати поведінку у суспільних відносинах, що гарантують рівність учасників й свободу їхньої поведінки. Звідси, свобода, рівність і справедливість, на наше переконання, являють собою замкнене кільце, що створює плацдарм для розвитку суспільних відносин, їх наповнення змістом у виді прав, свобод, обов’язків та відповідальності.

З огляду на наявне розуміння права у суспільстві, слід підходити до з’ясування змісту права на свободу мирних зібрань і формування доктрини його праворозуміння.

Отже, більш детально розглянемо право на свободу мирних зібрань саме крізь призму свободи, рівності та справедливості – фундаментальних основ сучасного права, які визначають роль права у сучасному світі.

Перш за все слід розглянути юридичну конструкцію, яка формально юридично виражає право на свободу мирних зібрань. У цьому контексті важливо враховувати закладені підвалини розуміння права у суспільстві, що є вихідним джерелом розуміння правових і неправових понять і категорій, зокрема й права на свободу мирних зібрань.

Формулювання “право на свободу мирних зібрань” охоплює собою декілька елементів, які, на нашу думку, можна звести до таких елементів: 1) право як певна можливість діяти; 2) свобода як межа діяльності;

³ М Самбор, ‘Право як поняття та підходи до його розуміння’ (2011) 87 Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки 63.

⁴ Л Кравченко, *Справедливість як вибір* (Молодь 1998) 8.

3) мирне зібрання як діяльнісний аспект можливості; 4) мета і зміст використання відповідної можливості. Водночас маємо наголосити на тому, що поєднання понять “право” і “свобода” на позначення одного поняття за певних умов дає змогу вести мову про певну тавтологію.

Поміж сказаного, маємо зауважити, що право на свободу мирних зібрань у своїй юридичній конструкції містить посилення на свободу як невід’ємну частину права, як регулятора поведінки загалом. Зазначене, на наше переконання, додатково підкреслює значущість права на свободу мирних зібрань для людини як соціальної істоти.

Об’єктивність наукового знання традиційно передбачала визнання абсолютного характеру знання⁵. Визнання погрішимості знання означає, що хоча ми можемо жадати істини й навіть здатні виявляти її (у багатьох випадках це нам вдасться), проте ми ніколи не можемо бути впевнені до кінця, що дійсно володіємо істиною. Завжди є можливість помилки. Незважаючи на це, вчення про погрішимість знання не дає ніяких приводів для скептичних висновків. У цьому неважко переконатися, якщо замислитися про те, що всі відомі з історії приклади людської погрішності, враховуючи всі відомі приклади судових помилок, є віхами прогресу нашого пізнання⁶. Спираючись на зазначені положення, а також сформовану й нормативно виражену конструкцію права на свободу мирних зібрань і права збиратися мирно, без зброї та проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, слід зупинитися на тому, що вказане право має мультизміст, що не обмежується виключно можливістю перебувати в оточенні інших осіб. Право на свободу мирних зібрань, на нашу думку, є засобом реалізації особистості у соціальному середовищі щодо розповсюдження поглядів, думок, зрештою, інформації, а також відстоювання гідності людини, її прав та інтересів у відносинах з іншими представниками суспільства й державою як особливим інститутом суспільства. У контексті сказаного, право на свободу мирних зібрань видається визначальним правом людини як соціальної істоти, що визначає її взаємозв’язки у суспільстві.

Досліджуючи право на свободу мирних зібрань на сучасному темпорально-правовому етапі розвитку суспільства та суспільних відносин, розвитку права як регулятора останніх, прискіпливіше дослідимо співвідношення та співіснування права і свободи, оскільки їх використання відбувається часто у сукупності.

Проте відмінність між правами і свободами як соціальними явищами, а також між відповідними поняттями (якщо не вважати їх тотожними) ще й дотепер однозначно не з’ясована навіть на загальнотеоретичному рівні. Тому терміни “права” і “свободи” нерідко використовуються як си-

⁵ В Десятник, ‘Критичне правознавство: методологічні основи’ (дис д-ра юрид наук, 2018) 117.

⁶ Там само 123.

ноніми⁷. Очевидно, що пошук істини вказаних понять слід здійснювати у природно-правових началах.

Терміно-поняття “природа” та похідні від нього прикметники (“природний”, “природна”, “природне”, “природні”) є, як свідчать сучасні тлумачні словники слов’янських мов, багатозначними, полісемічними. А тому ті, хто їх використовують (особливо ж юристи), мали би в кожному випадку конкретизувати й декларувати, в якому саме з можливих значень їх застосовано. Якщо ж цього уникати, виникає ризик того, що такі слова можуть послугувати інструментами підміни понять, тобто, якщо можна так висловитися, термінологічними маніпуляторами⁸. Органічна соціальність розглядуваного феномена об’єктивно “задана” природною (закономірною) соціальністю існування людини: свої права вона може мати тільки стосовно якогось іншого суб’єкта (у якого – знову ж унаслідок такої соціальності – цілком закономірно, природно виникають й обов’язки щодо носія прав)⁹. Загалом же, ясна річ, обґрунтування соціальної природи основоположних прав людини аж ніяк не виключає, а, навпаки, неодмінно враховує визнання й біологічної природності багатьох із них¹⁰. Природа права на свободу мирних зібрань, думається, полягає у людській природі, яка є бінарною, оскільки поєднує біологічну та соціальну складові. Вочевидь, природа права на свободу мирних зібрань тяжіє до соціальної складової, оскільки передбачає можливість налагодження комунікативних зв’язків між людьми. Однак це не заперечує біологічну складову, оскільки саме таке спілкування та комунікація “закладені” у людині чи не на генетичному її рівні, адже людина сама собою є істотою соціальною, для якої необхідне спілкування, їй не притаманно усамітнення, життя одноосібно. Очевидним є те, що поняття “свобода”, яке використовується на позначення відповідної можливості поряд із поняттям “право” сприймається як межа можливої поведінки.

Свобода людини, тобто простір здійснення можливостей людської поведінки (діяльності)¹¹. Безперечно, що свобода не може бути абсолютною. Свобода – це сфера комфорту окремої особистості та соціуму, в якому людина перебуває. Тому, на нашу думку, свобода як елемент права на свободу мирних зібрань – це сформована історично та сприйнята суспільством сфера реалізації та здійснення окремих можливостей людини. Зміст свободи ми вже досліджували¹². Водночас, думається, що закладене поняття “свобода” у формулі “право на свободу мирних зібрань” не є свободою абсолютною, а лише соціально сприйнятою. Слід

⁷ П Рабінович, *Основи теорії та філософії права* (Медицина і право 2021) 18.

⁸ П Рабінович, ‘Універсальний канон людських прав’ (2018) 9 *Право України* 115.

⁹ Рабінович (н 8) 116.

¹⁰ Там само 117.

¹¹ Рабінович (н 7) 8.

¹² М Самбор, ‘Свобода, як елемент права на свободу мирних зібрань’ [2018] 3 (94) *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* 210–5.

розмежовувати соціально сприйнятту свободу та свободу, запропоновану державою, коли держава у власних інтересах та інтересах суб'єктів публічної адміністрації визначають допустимі межі свободи людини. В останньому випадку свобода набуває ознак, коли винятки є лише незначним її сегментом, а такі винятки, запропоновані державою, стають єдиною свободою людини, принцип “дозволено все, що прямо не заборонено” трансформується у принцип “дозволено лише те, що визначено законом”, нормою позитивного права, яка є продуктом діяльності суб'єктів, які утримують державну владу.

“Свобода” – у широкому філософському розумінні – природний стан народу або окремої людини, який характеризується можливістю діяти на власний розсуд. У вузькому розумінні “свобода” – суб'єктивна можливість людини і громадянина здійснювати або не здійснювати певні дії, що ґрунтуються на його конституційних правах і свободах¹³.

Враховуючи озвучене, свободу як елемент права на свободу мирних зібрань слід розглядати як сферу людського буття, окреслену соціальними межами, для здійснення людиною відповідно до її інтересів можливостей індивіда. Свобода, залежно від особливостей побудови суспільства, сформованих у ньому соціальних зв'язків й особливостей організації та здійснення влади у ньому, може являти собою соціально обумовлену свободу, яка характеризується правовим принципом “дозволено все, що прямо не заборонено”, або ж мати усічений вираз, зумовлений деформованим сприйняттям свободи суб'єктами, які утримують державну владу, які прагнуть підкорити людину своїм індивідуальним (приватним) інтересам, створюючи антидемократичну форму правління. За таких обставин формулу свободи у правовому просторі, у правовідносинах, змістом яких є право на свободу мирних зібрань, можна сприймати як принцип “дозволено те, що прямо визначено у законі”.

Право на свободу – це сукупність нормативно-правових конструкцій регулювання морально зумовленої поведінки фізичної особи (людини, громадянина) у різноманітних проявах свободи у праві. Навіть приблизне законодавче окреслення сфер прояву свободи у праві виявляється винятково складним. Проте на певному етапі історичного розвитку суспільство акцентує увагу на окремих проявах свободи, які є найважливішими на думку сучасників. Свобода – це складне явище, яке потребує комплексного та всебічного вивчення. Свобода є природною ознакою і водночас необхідністю людини, втіленням самодостатності й індивідуальності кожного. Різноманітність видів свободи дає змогу детальніше ознайомитися з її істинною суттю, а дослідження взаємозв'язків свободи з іншими явищами (такими як право, мораль, відповідальність) сприяє встанов-

¹³ О Ботанов, ‘Свобода’ в *Юридична енциклопедія, т 5: П–С* (Шемшученко Ю ред, Укр енцикл 1998) 441.

ленню основних її проявів¹⁴. Думається, що свобода досліджуваного права є результатом свободи людини у конкретному суспільстві та природі, свободи вибору поведінки та вступу у відносини, свободи визначати зміст суспільних відносин на власний розсуд із мінімально необхідним втручанням держави та її апарату у такі правовідносини виключно у межах, які необхідні для забезпечення можливості здійснення цієї свободи, не лише конкретного суб'єкта, а й невизначеного кола суб'єктів відповідного політико-територіального об'єднання.

Когнітивні підходи до дослідження права на свободу мирних зібрань підказують необхідність спиратися на усталені, традиційні уявлення не лише права, а й загалом правозастосування і праворозуміння, що домінують у правовій системі та системі законодавства України.

Характерною ознакою української правової системи в її історичному та сучасному вимірі є антропоцентризм, зумовлений стійкими традиціями звичаєвого права, гуманістичним змістом вітчизняної філософії права, правоментальними характеристиками українського народу, якими є індивідуалізм, волелюбність, прагнення до справедливості, приватно-власницькі почуття тощо¹⁵. Звідси, переконані, що право на свободу мирних зібрань слід розглядати як можливість людини, яка не підпадає ніяким заборонам, за винятком тих, що встановлені в Основному Законі України¹⁶, і спрямовані на утвердження України як правової, соціальної держави. Такі заборони мають являти собою надзвичайні винятки, які не повинні жодним чином перешкоджати здійсненню права на свободу мирних зібрань, навіть тоді, коли останні суперечать пануючій ідеології, світоглядним орієнтирам суб'єктів владних повноважень. Принципово важливим у прийнятті рішення про обмеження здійснення права на свободу мирних зібрань є його співмірність із необхідністю охорони чи захисту інших прав і свобод людини, перш за все її особистих прав і свобод. Водночас, думається, що встановлення та застосування будь-яких обмежень чи заборони здійснення права на свободу мирних зібрань не може бути викликано інтересами більшості. Адже за такого підходу у право повертатиметься пануючий за радянського тоталітарного періоду підхід, коли колективний інтерес поглинає будь-який індивідуальний інтерес, а особистість втрачає свою індивідуальність на угоду колективу.

Право на свободу мирних зібрань відносять до колективних прав¹⁷. Колективні права – це права, які належать умовній або статистичній

¹⁴ Л. Ярмол, С. Вандьо, 'Поняття, значення свободи та її взаємозв'язок із правом' (2015) 825 Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки 252–7.

¹⁵ В. Завальнюк, 'Антропологізація права як тенденція розвитку юриспруденції сучасної України' (автореф. дис. д-ра юрид. наук, 2019) 6.

¹⁶ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення: 15.08.2021).

¹⁷ О. Панкевич, 'Колективні людські права: деякі філософсько-правові та загальнотеоретичні аспекти (до ювілею Загальної декларації прав людини)' (2018) 9 Право України 128.

множині, які реалізуються цілою множиною як такою, які не є простою сумою індивідуальних прав осіб, що входять до цієї множини, а мають якісно нові властивості (синергетичний ефект), визначені певними цілями й інтересами колективного утворення. Колективні права можуть бути порушені відносно множини загалом, вони вимагають певного відособлення в регламентації та створенні належного інституційного середовища в національному просторі¹⁸. На наше переконання, видається необґрунтованим звуження суб'єктного складу здійснення цього права. Думається, що здійснювати право на свободу мирних зібрань може й окремо взята людина, яка прагне реалізувати приватний інтерес, донести невизначеному колу суб'єктів точку зору на предмет, що став підставою для здійснення суб'єктом його права на свободу мирних зібрань.

Водночас маємо нагадати, що досліджуване право має різну правову конструкцію, завдяки якій окремі суб'єкти владних повноважень прагнуть маніпулювати інтересами людей, а також обмежувати їх у можливостях. Однією з таких конструкцій є право збиратися мирно, без зброї і проводити мітинги, походи і демонстрації, якою, до речі, й скористався суб'єкт законодавчої ініціативи, під час ухвалення Конституції України.

Право збиратися мирно, без зброї і проводити мітинги, походи і демонстрації гарантує громадянам можливість публічно висловлювати думки за своїми переконаннями з різних питань суспільного життя¹⁹. Переконані, що здійснення вказаних можливостей не повинне ідентифікуватися й обумовлюватися виключно колективним інтересом, людина здатна реалізовувати вказаний інтерес через здійснення права на свободу мирних зібрань індивідуально. Так само й мітинги, походи і демонстрації не можуть і не повинні звужувати форми здійснення цього права. Оскільки слово “збиратися” дійсно слід розглядати під призмою гарантованої можливості перебувати в оточенні не лише однодумців. На наше переконання, дієслово “збиратися” характеризує як можливість окремої людини, як вираження пропозиції до єднання, так і можливості багатьох, які унаслідок вже наявного спільного інтересу виявляють свою волю бути разом. Мета ж такого спільного перебування для реалізації права на свободу мирних зібрань відіграє істотну роль у здійсненні цього права лише під час визначення можливості обмеження чи заборони здійснення права на свободу мирних зібрань.

Слово “збиратися” в українській мові має такі значення:

1. Сходитися, з'їжджатися, злітатися і т. ін. в одне місце. Сходячись, з'їжджаючись, злітаючись і т. ін. докупити, розташовуватися, групуватися

¹⁸ Е Регеда, ‘Коллективные права этнических общностей в конституционном праве Российской Федерации’ (автореф. дисс канд юрид наук, 2009) 9.

¹⁹ Г Мурашин, ‘Право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації’ в *Юридична енциклопедія, т 5: П–С* (Шемшученко Ю ред, Укр енцикл 1998) 10.

яким-небудь способом. 2. Поступово нагромаджуватися, наростати, утворюватися. 3. Нагромаджуючи кошти, ставати спроможним на придбання чого-небудь. 4. Набиратися, одержуватися внаслідок поступового приєднання. 5. рідко. Нараховуватися, бути в якійсь кількості. 6. Стягуватися зморшками, складками і т. ін. 7. Готуватися для того, щоб іти, їхати і т. ін. кудись або перед тим, як робити що-небудь; готуватися до чогось²⁰.

Разом зі сказаним маємо зауважити, що поняття “збиратися”, на нашу думку, засвідчує не лише прагнення значної кількості осіб, які поєднані спільним інтересом, а й волю окремої людини, яка бажає реалізувати свій інтерес завдяки об’єднанню у зібранні людей. У такий спосіб, здійснюючи право на свободу мирних зібрань, людина здатна творити, змінювати власне буття, умови життя і трансформувати політико-правові, соціально-економічні умови існування людини.

Буттєві права та свободи – це певні можливості людини, які необхідні для задоволення біологічних і соціальних потреб її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об’єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку суспільства і забезпечені обов’язками інших суб’єктів²¹. Саме до колективних буттєвих прав П. Рабінович відносить право на свободу мирних зібрань²². Безперечно, підтримуючи таку точку зору, маємо зауважити лише на тому, що право на свободу мирних зібрань є індивідуальним, належним конкретній людині, здійснюється індивідуально, а ось зміст цього права може бути як індивідуальним, наприклад, індивідуальний протест, або, як це було популярним на початку 90-х років ХХ ст., голодування окремих громадських чи політичних активістів, так і колективним, та ж демонстрація, маніфестація, масове гуляння тощо. Адже у свідомості більшості людей, зокрема й науковців, право на свободу мирних зібрань асоціюється саме з політичною сферою буття. Саме так право на свободу мирних зібрань ідентифікується й у Конституції України, а тому вказане право асоціюється з об’єднанням громадян. Водночас життя переконує нас у тому, що право на свободу мирних зібрань може мати індивідуальний характер, а його носієм бути одна людина.

Однак слід усвідомлювати те, що праворозуміння – це відображення у людській свідомості за посередництва поняття “право” того явища, яке є корисним для задоволення потреб існування і розвитку певного суб’єкта²³. Відтак праворозуміння змісту права на свободу мирних зібрань не повинно бути безпідставно звуженим, таким, що зводить сферу здійснення права на свободу мирних зібрань виключно до політич-

²⁰ Словник української мови, т 3: 3 (Білодід І голова редкол, Наук думка 1972).

²¹ Рабінович (н 7) 17.

²² Там само 35.

²³ Там само 11.

ної складової життя людини і соціуму, до колективного суб'єкта його здійснення, прямої залежності здійснення цього права від поведінки та реалізації повноважень представниками державного апарату тощо. Те, як суспільство і людина у ньому сприймає зміст права на свободу мирних зібрань, розуміє його зміст, напряду залежить сфера використання права на свободу мирних зібрань та ефективність використання і здійснення суспільством і кожним його членом цього права, а також місце та роль суспільних відносин, у межах яких здійснюватиметься право на свободу мирних зібрань.

Висновки. Підсумовуючи дослідження, доходимо висновку про те, що право на свободу мирних зібрань на сучасному етапі розвитку суспільства не лише України потребує його переосмислення з урахуванням змін у соціальних, економічних, політичних, правових та інших сферах людського буття. Право на свободу мирних зібрань для сучасної людини відіграє одну з провідних ролей, що визначають її місце у сучасному суспільстві та прийнятті рішень в управлінні суспільними і державними справами. Однак формування єдиного праворозуміння змісту права на свободу мирних зібрань, вибору суспільних відносин, у межах змісту яких право на свободу мирних зібрань можна здійснювати, потребує існування доктрини праворозуміння права на свободу мирних зібрань, яке сприйме суспільство.

Номінальність і стандартизація змісту права на свободу мирних зібрань може зруйнувати природно-правове походження цього права та його важливість для людини. Тому уніфікація розуміння права на свободу мирних зібрань повинна стосуватися фундаментальних складових, що мають бути нерушимими стовпами, тоді як механізми й алгоритми здійснення цього права повинні мати в собі динамічні складові, які дають змогу ефективно використовувати вказане право у спосіб, який не порушує та не обмежує права і свободи інших людей. Не менш важливим, на нашу думку, є законодавче визначення повноважень органів державної влади, інших суб'єктів публічної адміністрації під час, напередодні та після здійснення права на свободу мирних зібрань. Переконані, що ключовим у розумінні здійснення права на свободу мирних зібрань стане усвідомлення суспільством того, що будь-який масовий захід, який передбачає різну мету і характер – від концерту, ярмарку, зібрання на святкування до політичних зібрань – є результатом здійснення права на свободу мирних зібрань, а не просто організації та реалізації масового заходу.

По-перше, праворозуміння змісту права на свободу мирних зібрань має охопити не лише розуміння меж свободи як самого права, сфери його використання і здійснення, а й усвідомлення розуміння елементів права і свободи у змісті цього права.

По-друге, слід усвідомити, що сфера здійснення права на свободу мирних зібрань не обмежується політичною складовою людського буття. Сучасний розвиток суспільних відносин довів, що право на свободу мирних зібрань здійснюється у різних сферах буття. Інший бік справи – те, що політичне життя є найбільш яскравим і найбільше висвітлюється у засобах масової інформації, відтак із політичними відносинами зазвичай ідентифікується здійснення права на свободу мирних зібрань, тоді як в інших сферах людського буття про здійснення права на свободу мирних зібрань просто не йдеться, хоча у зазначених відносинах суб'єкти використовують і здійснюють відповідне право, наприклад, фестиваль, ярмарок тощо.

По-третє, усвідомлення свободи здійснення права на свободу мирних зібрань, яка являє собою широке поле реалізації можливостей особистості, за умови невтручання у приватноправову сферу суб'єктів державної влади, визначивши для останніх повноваження із забезпечення реалізації права на свободу мирних зібрань для кожного члена суспільства.

По-четверте, праворозуміння поняття “збиратися”, яке підтверджує правову позицію про ідентифікацію права на свободу мирних зібрань не лише як права колективного, а й як права індивідуального, окремої людини. Адже право на свободу мирних зібрань може являти собою динамічну активність людини до об'єднання з іншими для досягнення, задоволення спільних інтересів.

По-п'яте, формування на основі загальнотеоретичного розуміння змісту права на свободу мирних зібрань усталеного праворозуміння доктрини змісту права на свободу мирних зібрань та особливостей механізму (алгоритму) його здійснення, гарантує можливість використання вказаного права всіма учасниками суспільних відносин, всіма і кожною окремо взятою людиною. Крім того, зазначене дасть змогу зробити доступним і зрозумілим аргументацію суб'єктів розв'язання спорів, пов'язаних із здійсненням права на свободу мирних зібрань, зокрема й аргументацію судів під час ухвалення рішень в адміністративних справах з усунення перешкод у реалізації права на свободу мирних зібрань. Поміж цього доктрина розуміння права на свободу мирних зібрань забезпечить єдність судової практики, застосування одних і тих же норм для регулювання однотипних суспільних відносин зі здійснення права на свободу мирних зібрань.

Глибоко переконані, що єдність праворозуміння змісту права на свободу мирних зібрань, сфокусована у правовій доктрині розуміння та здійснення цього права, істотно вплине не лише на правову культуру суспільства, забезпечення втілення демократичних засад у реальних суспільних відносинах, утвердження ідеалу верховенства права, а й забезпечить дієвий контроль за органами публічної адміністрації, утримуючи

їх від необґрунтованих втручань у приватноправову сферу буття людини, а також контроль за ефективним виконанням повноважень органів державної влади в інтересах людини, суспільства, а не окремих суб'єктів, які перебувають при владі та прагнуть утримати її за будь-яку ціну. Слід усвідомлювати і розуміти, що право на свободу мирних зібрань є одним із найдієвіших засобів не лише вираження інтересів людини, впливу на соціальне середовище, а й на ухвалення органами державної влади рішень саме в інтересах суб'єктів – носіїв цього права. Існування у суспільстві єдиного праворозуміння права на свободу мирних зібрань якісно вплине й на охорону та захист вказаного права, зокрема й органами судової гілки влади, унеможлививши застосування альтернативних обґрунтувань для ухвалення різних за своїм змістом рішень, що суперечать фундаментальним принципам демократії та верховенства права, які ухвалюватимуться виключно на догоду окремим суб'єктам публічної адміністрації, які за будь-яку ціну прагнуть пригнітити ініціативу людей, вплив єдиного джерела влади на ухвалення державних рішень.

Отже, праворозуміння змісту права на свободу мирних зібрань відіграє значну роль у розбудові України, перш за все як демократичної, правової та соціальної держави, для якої людина є найвищою соціальною цінністю, ставши якісним засобом обмеження суб'єктів владних повноважень від вчинення діянь, які суперечать інтересам суспільства й окремих його членів.

Упевнені, що праворозуміння змісту права на свободу мирних зібрань матиме вплив і на кожного окремо взятого члена суспільства – носія такого права, який свідомо зможе використовувати гарантовані йому права і свободи у власних інтересах через віднаходження компромісу між індивідуальними, колективними і державними інтересами, тим самим гармонізуючи зміст суспільних відносин.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Kravchenko L, *Spravedlyvist yak vybir* (Molod 1998) (in Ukrainian).
2. Rabinovych P, *Osnovy teorii ta filosofii prava* (Medytsyna i pravo 2021) (in Ukrainian).
3. Skakun O, *Teoriia derzhavy i prava* (Konsum 2001) (in Ukrainian).

Dictionaries and encyclopedias

4. Botanov O, 'Svoboda' v *Yurydychna entsyklopediia*, t 6 (Ukr entsykl 2003) (in Ukrainian).
5. Murashyn H, 'Pravo zbyratysia myrno, bez zbroi i provodyty zbory, mitynhy, pokhody i demonstratsii' v *Yurydychna entsyklopediia*, t 6 (Ukr entsykl 2003) (in Ukrainian).
6. *Slovnnyk ukrainskoi movy*, t 3: Z (Bilodid I holova redkol, Nauk dumka 1972).

Journal articles

7. Pankevych O, 'Kolektyvni liudski prava: deiaci filosofsko-pravovi ta zahalnoteoretychni aspekty (do yuvileiu Zahalnoi deklaratsii prav liudyny)' [2018] 9 Pravo Ukrainy (in Ukrainian).
8. Rabinovych P, 'Universalnyi kanon liudskykh prav' (2018) 9 Pravo Ukrainy (in Ukrainian).
9. Sambor M, 'Pravo yak ponyattia ta pidkhody do yoho rozuminnia' (2011) 87 Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky (in Ukrainian).
10. Sambor M, 'Pravova pozytsiia v ukrainskii pravovii doktryni' [2018] 2 (107) Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky (in Ukrainian).
11. Sambor M, 'Svoboda, yak element prava na svobodu myrnykh zibran' [2018] 3 (94) Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav (in Ukrainian).

Theses

12. Desyatnyk V, 'Krytychne pravoznavstvo: metodolohichni osnovy' (dys d-ra yuryd nauk, 2018) (in Ukrainian).
13. Zavalniuk V, 'Antropolohizatsiia prava yak tendentsiia rozvytku yurysprudentsiyyi suchasnoyi Ukrainy' (avtoref dys d-ra yuryd nauk, 2019) (in Ukrainian).
14. Regeda E, 'Kollektivnye prava etnicheskikh obshchnosti v konstitutsionnom prave Rossiiskoi Federatsii' (avtoref dys kand yuryd nauk 2009) (in Russian).

Websites

15. Yarmol L, Vando S, 'Poniattia, znachennia svobody ta ii vzaemoviazok iz pravom' <<http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/32121/1/42-252-257.pdf>> (accessed: 31.07.2021) (in Ukrainian).

Mykola Sambor

LEGAL UNDERSTANDING OF THE CONTENT OF THE RIGHT
TO FREEDOM OF PEACEFUL ASSEMBLY

ABSTRACT. The right to freedom of peaceful assembly as one of the human rights and freedoms attracts the attention of researchers who focus their research on the theoretical basis of the content of this right, as well as ordinary people who seek to understand the meaning and purpose of the right to freedom of peaceful assembly. to use the subjective will to realize one's own interest in the form of the right to freedom of peaceful assembly. Social, economic, political, domestic and interstate globalization processes occurring at the beginning of the XXI century. necessitate a rethinking of the existing legal understanding of the right to freedom of peaceful assembly.

Based on the above, the purpose of this article is to study the content of the right to freedom of peaceful assembly and the formation of a modern doctrine of legal understanding of the right to freedom of peaceful assembly.

The process of intellectual understanding of the right to freedom of peaceful assembly, the formation of an established vision of the content of this right, expressed in specific legal formulas on the nature and functioning of the right to freedom of peaceful assembly will greatly affect the legal culture. real social relations, regulated by the rules of positive

Микола Самбор

law, which will be based on the natural and legal principles of understanding the law in general and the right to freedom of peaceful assembly in particular.

Legal understanding of the content of the right to freedom of peaceful assembly is possible, first, given the understanding of the content of the right to freedom of peaceful assembly, namely the awareness of understanding the elements of law and freedom in the content of this right; secondly, the formation of a single doctrine of the scope of the right to freedom of peaceful assembly, which cannot and should not be limited to the political component of human existence; thirdly, it is important to understand the condition of exercising the right to freedom of peaceful assembly, which is a wide field of realization of the possibilities of the individual, provided that the subjects of state power do not interfere in the private sphere; fourth, the understanding of the concept of “gathering”, which confirms the legal position on the identification of the right to freedom of peaceful assembly not only as a collective right, but also as an individual right; fifth, the formation on the basis of a general theoretical understanding of the content of the right to freedom of peaceful assembly established legal understanding of the doctrine of the content of the right to freedom of peaceful assembly and features of the mechanism (algorithm) of its implementation as an element of legal relations.

KEYWORDS: right; freedom; right to freedom of peaceful assembly; legal understanding; content of the right to freedom of peaceful assembly; interest; to gather peacefully.